

DA LI SMO I MI EVROPLJANI? POVEZANOST I KORELATI EVROPSKOG I NACIONALNOG IDENTITETA¹

Vladimir Mihic²

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad

Pitanje korelata nacionalnog identiteta, kao i objašnjenja ovog pojma su mnogobrojna kako u stranoj tako i u našoj literaturi. Međutim, u poslednjih desetak godina, još jedna vrsta socijalnog identiteta zaokuplja pažnju psihologa-evropski identitet, ili osećaj pripadnosti i vezanosti za Evropu i Evropljane. Ovaj rad bavi se odnosom nacionalnog i evropskog identiteta, kao i njihovih korelata. Uzorak istraživanja činio je 451 ispitanik sa teritorije Vojvodine podeljenih u nekoliko kategorija: etnička pripadnost (Srbi i Mađari), obrazovanje (osnovna ili srednja, odnosno viša ili visoka škola), pol i starost (18-26, odnosno 30-50 godina). Za potrebe ovog rada korišćeno je nekoliko skala i to: Cinnirelina skala nacionalnog identiteta, Cinnirelina skala evropskog identiteta, skala kolektivnog samopoštovanja, skala stavova prema evropskim integracijama – STEIN i skala orijentacije ka socijalnoj dominaciji – SDO. Pored ovih skala, korišćen je i upitnik sa sociodemografskim podacima. Istraživanje je sprovedeno u toku 2005. i 2006. godine na teritoriji većih gradova Vojvodine (Novi Sad, Senta, Sombor, Subotica, Kikinda itd.) pri čemu se vodilo računa o ravnomernoj regionalnoj zastupljenosti. Rezultati pokazuju da je veza između nacionalnog i evropskog identiteta nejasna, ali da se generalno može zaključiti da su ovo dve nezavisne vrste identiteta. Kao korelati nacionalnog identiteta utvrđeni su nacionalnost ispitanika orijentacija ka socijalnoj dominaciji, kolektivno samopoštovanje i stav prema evropskim integracijama. Korelata evropskog identiteta je manje i to su nacionalnost, stav prema evropskim integracijama i orijentacija ka socijalnoj dominaciji.

Ključne reči: evropski identitet, nacionalni identitet, kolektivno samopoštovanje, evropske integracije

¹ Rad je deo projekta *Psihološke karakteristike društva u tranziciji* (br. 149008) koji finansira Ministarstvo nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

² ✉: mihic@ff.ns.ac.yu

UVOD

Pitanje nacionalnog identiteta jedno je od pitanja koje su zaokupljale pažnju socijalnih psihologa praktično od osnivanja ove nauke kao posebne discipline psihologije. Da li se mogu pronaći neki korelati nacionalnog identiteta; da li je izražen nacionalni identitet uvek pozitivan za osobu; da li postoje i neke negativne posledice snažne izraženosti ovog identiteta? Sve ovo naročito je postalo predmet istraživanja nakon dva svetska rata koji su delimično bili inspirisani i potrebom da se sopstveni narod učini dominantnim na uštrb susednih koji su neretko bili i fizički uništavani. Na našim prostorima značajnija pažnja problemima nacionalnog identiteta i nacionalizma posvećena je početkom raspada SFRJ koji je doneo niz pitanja vezanih za gotovo neobjašnjivu situaciju da su dojučerašnje komšije postali jedni drugima najveći neprijatelji «samo» zbog različite nacionalnosti.

Pored ovoga, u poslednjih nekoliko decenija kao bitno pitanje integracije Evrope počinje da se javlja i sve jača vezanost građana Evrope za ovaj geografski, ali i politički prostor. Ovime je i pitanje evropskog identiteta došlo u žižu istraživanja prvenstveno istoričara i sociologa, a u zadnjih desetak godina i psihologa.

Osnovni cilj ovog rada jeste pokušati da se utvrdi veza između ove dve vrste identiteta, ali isto tako i utvrditi potencijalne faktore, korelate ove dve vrste identiteta, ili nekog od njih.

Nacionalni identitet

Pitanje nacionalnog identiteta se u mnogim svojim aspektima može podvesti pod pitanje kolektivnog identiteta uopšte. Ova vrsta identiteta se bazira na osećaju *zajedničkog nasleđa* koje se prenosi sa generacije na generaciju, i na osećaju *zajedničkog sećanja*, odnosno istorije tog naroda. Iz ove dve proističe i treća bitna komponenta-verovanje u *zajedničku sudbinu* te zajednice i te kulture (Smith, 1992). Dakle, sama istorija nije toliko bitna za razvoj jednog identiteta, već je mnogo bitnija percepcija te istorije od strane zajednice koja stvara svoj identitet. Međutim, iako je pitanje nacije i nacionalne pripadnosti izuzetno važno pitanje današnjice, naročito u Jugoistočnoj Evropi, sama definicija nacije i nacionalnog identiteta je nešto što se teško može naći i u jednom udžbeniku psihologije. Možda najobuhvatnija jeste definicija Finijeve i Rotherama koja glasi: (nacionalni identitet je) «izraz simboličko-kognitivne i emocionalne vezanosti građana za njihovu državu, a definisan je kao svest o pripadnosti određenoj nacionalnoj grupi koja uključuje postojanje zajedničkih verovanja, vrednosti i ciljeva» (Phinney & Rotheram; prema Jelić, 2003). Takođe, nacionalni identitet može se slično prethodnom, odrediti kao osećaj pripadnosti određenoj grupi, koji je stečen procesom socijalizacije, kroz koji se prima jezik, tra-

dicija i kultura nacionalne grupe i kroz koji se pojedinac poistovećuje s grupnim vrednostima i interesima te grupom u celini (Šiber, 1998).

Pitanje urođenosti ili izbora nacionalnog identiteta jeste jedno od često proučavanih aspekata ove vrste identiteta. Mnogi autori postavili su teorije da je nacija (u svom etničkom smislu) urođena odlika jedne osobe i da etničke grupe postoje kao takve, one su datost jednog društva (ovo shvatanje je naročito popularno kod antropologa). Ove, primordijalističke teorije, naciju vide kao proširenu porodicu, pa se kao osnovna veza između pripadnika jedne nacije vidi krvna veza (Connor, 1994). Danas većina istraživača u društvenim naukama prihvata da su granice između etničkih grupa propusne i da osoba može u toku života menjati svoju etničku pripadnost, a da pri tome, i pored fluktuacije pripadnika, etničke grupe ostaju nepromenjene i nezavisne od svojih članova (Jenkins, 2004; Schopflin, 2002).

Finijeva daje još jedan zanimljiv prikaz komponenti koje bi trebalo da čine nacionalni identitet:

- *samoidentifikacija*, odnosno samoodređenje osobe kao člana neke nacionalne grupe koja može, ali ne mora biti nacija porekla.
- *osećaj pripadnosti* svojoj etničkoj grupi, koji može varirati od formalne pripadnosti bez nekog emocionalnog uključenja, do snažne vezanosti za grupu.
- *stavovi prema članstvu u grupi*, koji ne moraju biti nužno pozitivni, ali se najčešće ogledaju u osećaju ponosa i zadovoljstva zbog pripadnosti grupi.
- *uključenost u rad i život vlastite nacionalne grupe*, koja bi trebala da predstavlja konativnu komponentu nacionalnog identiteta a ogleda se u upotrebi nacionalnog jezika, sklapanju prijateljstva i intimnih veza, pripadnost religijskoj grupi, uključenost u političke aktivnosti vezane za poboljšanje statusa svoje grupe, poznavanje nacionalne kulture i istorije i slično (Phinney, 1990).

Evropski identitet

Pitanje nastanka evropskog identiteta zaokuplja pažnju istraživača tek nešto više od tri decenije. Jedno od osnovnih razmatranja jeste da li Evropska Unija kao prvenstveno politička tvorevina, ima mogućnosti da stvori jedan novi identitet, bez obzira da li će razvoj tog identiteta ličiti na period nastanka nacionalnog identiteta ili će ići nekim drugim putem. Sve manje spora ima oko toga da i evropski identitet, kao i nacionalni, može imati oblik političkog, građanskog identiteta i(li) kulturnog identiteta (Risse, 2003; Bruter, 2003).

Ovo pitanje je naročito postalo važno u vreme unifikacije Evrope i naročito zato, jer pokušaja ujedinjenja bilo je i u ranijim vekovima, što je mogućnost ujedinjene Evrope danas realnija no ikada ranije u istoriji. Razvoj modernih sredstava komunikacije, proces globalizacije kulture, pa donekle i jezika, izaziva priličnu ambivalentnost kod većine ljudi na tlu Evrope - s jedne strane, oni bi hteli da prihvate nove tendencije i nove vrste zajednica, ali se plaše da li će one uspeti da odgovore na njihove potrebe i interese jednako dobro kao druge vrste zajednica, prvenstveno nacija. Os-

novni problem ovog konflikta između nacionalnog i evropskog koji postoji u praksi jeste to što razvoj zajedničkog kulturnog prostora na tlu Evrope ne prati tako brzo stvaranje političkog prostora (Smith, 1992). Čak i same članice Evropske Unije su tek u zadnjih par godina počele da sve veći deo nacionalnih ingerencija prebacuju na institucije EU i time ubrzale političku integraciju evropske zajednice. Iako se političko pitanje Evropske Unije veoma često postavlja u Evropi, ali i šire, negde od kraja Hladnog rata, veoma malo pažnje posvećeno je psihološkim i kulturološkim pitanjima. Gotovo sva razmatranja ujedinjenja evropskog prostora su se svodila na razmatranje političkih i ekonomskih posledica. I ono malo istraživanja koje je rađeno uglavnom je bilo nedovoljno dobro operacionalizovano i metodološki pogrešno postavljeno. Pitanje koje se nameće ovde jeste i to da li je uopšte moguće napraviti jednu kosmopolitsku kulturu koja bi u osnovi bila postnacionalna?

Istraživanja evropskog identiteta

Istraživanje postojanja i izraženosti evropskog identiteta najčešće se kod istraživača povezuje sa Eurobarometrom (Eurobarometer, 2006). Ovakav način istraživanja različitih aspekata života u Evropskoj Uniji (standard, obrazovanje, stil života i sl.) koji se u Evropi koristi već više od trideset godina redovno ispituje i evropski identitet. O evropskom identitetu govori više poglavlja iz Eurobarometra, ali se o izraženosti i vezi nacionalnog i evropskog identiteta može govoriti na osnovu pitanja koje se tiče subjektivnog poređenja ova dva identiteta. Ovo pitanje nudi četiri odgovora (kategorije identiteta) – nacionalnost i Evropljanin, isključivo nacionalnost, isključivo Evropljanin, Evropljanin i nacionalnost.

Kao osnovne zamerke načinu ispitivanja evropskog identiteta Eurobarometrom navode se problemi vezani za samo pitanje, ali isto tako i problematična tumačenja odgovora. Naime, dve iste osobe mogu se osećati Evropljanima, ali da taj osećaj varira i u intenzitetu, i u zamišljenoj zajednici za koju se oni vezuju (Bruter, 2003). S druge strane, postavlja se i pitanje da li se nečiji identitet, pogotovo tako složen kao što je nacionalni ili evropski, zaista može izmeriti samo jednim pitanjem, bez obzira na uspeh koji Eurobarometar ima kod nekih istraživača (uglavnom sociologa i istoričara) kao pokazatelj evropskog identiteta.

Međutim, osnovni problem ovog istraživanja, kao uostalom i velikog broja drugih sličnih istraživanja, jeste što se ono ne bazira na psihološkom određenju identiteta, odnosno, najčešće su se pojmom evropskog identiteta bavili sociolozi i istoričari uz ozbiljne metodološke zamerke. Prvi put pojam evropskog identiteta se u psihologiji javlja 1997. godine u istraživanju Marka Cinnirele. U svom istraživanju Cinnirela je po prvi put merio izraženost evropskog identiteta većim brojem ajtema i svoj instrument bazirao na teoriji socijalnog identiteta, a isti instrument je prilagodio i za ispitivanje nacionalnog identiteta. On je u svom istraživanju poredio izraženost evropskog i nacionalnog identiteta kod stanovnika Velike Britanije i Italije, ali istovremeno i povezanost evropskog i nacionalnog identiteta kod obe grupe ispitanika. Njegovi rezultati pokazuju da je evropski identitet izraženiji kod italijanskih ispita-

nika, a istovremeno da je nacionalni identitet jednako izražen kod obe grupe ispitanika. Nadalje, nacionalni i evropski identitet kod britanskih ispitanika su bili negativno korelirani, dok je kod italijanskih ispitanika situacija obrnuta-ova dva identiteta su pozitivno korelirani, iako u oba slučaja relativno nisko (0.26, odnosno 0.21). Takođe, u oba poduzorka je pronađena pozitivna korelacija između izraženosti evropskog identiteta i stava prema evropskim integracijama (Cinnirela, 1997).

Drugo bitno pitanje koje se vezuje za evropski identitet jeste da li je evropski identitet snažnije izražen u zemljama koje i formalno pripadaju «Evropi» (odnosno, Evropskoj Uniji), ili pak objektivna, opšte prihvaćena pripadnost Evropi nije odlučujući faktor za to da li se osoba oseća kao Evropljanin ili ne. Odgovor na ovo pitanje možemo dobiti samo ako uporedimo izraženost evropskog identiteta u različitim zemljama, ali istovremeno je potrebno koristiti isti instrument. Upravo na tim principa je urađeno nekoliko istraživanja u toku 2003. i 2004. godine na teritoriji Norveške, Srbije i Hrvatske (Mihić i Mihić, 2005; Kamenov i sar., 2005; 2006). Ideja je bila, između ostalog uporediti rezultate dobijene u ovim istraživanjima sa rezultatima istraživanja u Velikoj Britaniji i Italiji (Cinnirela, 1997). Rezultati pokazuju da članstvo u Evropskoj Uniji nije bitan faktor izraženosti evropskog identiteta. Naime, od svih spomenutih zemalja, najviši evropski identitet imali su ispitanici iz Italije (3.72 od 5), ali su na drugom mestu bili ispitanici iz Norveške (3.47), na trećem ispitanici iz Hrvatske (3.13), tek na četvrtom ispitanici iz Velike Britanije (3.07) i na kraju, sa najmanje izraženim evropskim identitetom, ispitanici iz Srbije (2.98 od 5). Dakle, osećaj pripadnosti Evropi je više subjektivan i baziran na nekim drugim aspektima, a samo članstvo u Evropskoj Uniji nije dovoljno jak faktor da kod ljudi poveća izraženost evropskog identiteta.

Najzad, ako uzmemo u obzir teorijske pretpostavke o odnosu nacionalnog i evropskog identiteta možemo zaključiti da oni mogu, kao uostalom i svi drugi višestruki identiteti biti u nekoliko mogućih relacija:

- Prvo, identiteti mogu biti ugnježdjeni, tako da jedan od identiteta bude jezgro identiteta, a da svi drugi budu u koncentričnim krugovima oko njega raspoređeni. U ovoj konstelaciji, u jezgru je nacionalni ili regionalni identitet, a ostali se nalaze oko njega, gde bi evropski bio verovatno najveći, spoljni krug ovako postavljenog identiteta.
- Druga opcija jeste da se identiteti preklapaju i da većina, ali ne i svi, članovi jedne grupe budu članovi i druge grupe. Ovakva podela identiteta podrazumeva da se kod nekih članova jedne nacionalne grupe istovremeno javlja i osećaj vezanosti za Evropu, ali ovakav način vezanosti često može rezultirati u konfliktu unutar uloge osobe koji se manifestuje u snažnom prihvatanju jednog i odbacivanu drugog identiteta.
- Treći put razmišljanja o evropskom i nacionalnom identitetu jeste onaj koji liči na «mramorni kolač». Naime, i nacionalni i evropski identitet su delovi jednog kolača i stoga su snažno izmešani i nerazdvojivi. Nemoguće je razdvojiti tako jasno kako prve dve teorije predlažu, gde prestaje nacionalni a gde počinje evropski identitet. Jedan utiče na drugi i oni se međusobno mešaju (Risse, 2003), a ako se prisetime reči po kojem se etnički identitet može menjati u vremenu,

onda je jasno da danas u mnogim država Evrope evropski identitet postaje deo nacionalnog i često je nezamisliv nacionalni identitet bez osećaja vezanosti za Evropu (Jenkins, 2004).

METOD

Ovaj rad bavio se jednim od osnovnih pitanja socijalnog identiteta, odnosno onog njegovog dela koji se tiče pripadnosti nekim nacionalnim grupama. Osnovni problem na koji bi ovaj rad trebao da pruži odgovor jeste da li postoji povezanost između nacionalnog identiteta i jedne nove vrste tek nastajućeg identiteta, evropskog identiteta i kakav je kvalitet te veze. Pored ovog osnovnog, rad se bavio i pitanjem da li postoje neke psihološke i sociodemografske varijable koje su povezane sa razvijenošću evropskog, odnosno nacionalnog identiteta.

Uzorak

Uzorak koji je korišćen u ovom istraživanju jesu stanovnici Vojvodine, srpske i mađarske nacionalnosti, uzrasta od 18 do 50 godina (prosečna starost bila je 30.77, Md=26), podeljeni u dve uzrasne i dve obrazovne kategorije. Ukupan uzorak činio je 451 ispitanik sa teritorije cele Vojvodine (zbog lakšeg poređenja grupa, grupe Srba i Mađara bile su gotovo jednako velike – 54% Srba i 46% Mađara). U uzorak su, zbog objektivnosti poređenja ušli samo ispitanici iz gradskih sredina. Detaljnije karakteristike uzorka date su u tabeli 1.

Tabela : Karakteristike uzorka (u %)

		SRBI	MADARI	UKUPNO
POL	muški	49.6	43.3	46.8
	ženski	50.4	56.2	53
	bez odgovora		0.5	0.2
OBRAZOVANJE	osnovna ili sred- nja škola	68.5	67.2	67.3
	viša ili visoka škola	31.2	32	32.2
	bez odgovora	0.3	0.8	0.9
GODINE	18-26	54	45.8	50.3
	30-50	37.1	44.3	40.4
	bez odgovora	8.9	9.9	9.3

Instrumenti

Za potrebe ovog istraživanja korišćeni su sledeći instrumenti:

Skala evropskog identiteta i skala nacionalnog identiteta (Cinnirella, 1997). Ove dve skale konstruisane su kao mere nacionalnog, odnosno evropskog identiteta (Cinnirella, 1997). Skale predstavljaju meru samoprocene. Svaka skala sastoji se od ukupno 7 ajtema. Ajtemi su kontinuumi od 5 stupnjeva omeđeni suprotnim kategorijama (npr. «U kojoj meri se osećate bliskim ostalim pripadnicima svoje nacije/ostalim Evropljanima?» nimalo blizak – izrazito blizak). Odgovori su rekodirani tako da veći rezultat na skali označava jače izražen nacionalni odnosno evropski identitet. Ukupni rezultat na skali jednostavna je linearna kombinacija odgovora na svih 7 čestica. Tako se mogući raspon pokazatelja izraženosti identiteta kreće od 7, koji predstavlja nultu izraženost, do 35, koji predstavlja maksimalnu moguću izraženost. U ranijim istraživanjima (Cinnirella, 1997) ova skala se pokazala kao jednodimenzionalna.

Skala kolektivnog samopoštovanja (modifikovana verzija originalne skale – Luhtanen i Crocker, 1992). Ova skala sastoji se od 16 ajtema koji se oslanjaju na teoriju socijalnog identiteta i ispituju osećaj samopoštovanja koji osoba crpi iz sopstvene pripadnosti grupi. Pretpostavka koja leži u osnovi ovog istraživanja jeste da će osobe snažnije samopoštovanje crpiti iz nacionalnog nego iz evropskog identiteta, i naravno to jače što je veća vezanost za sopstvenu naciju. Originalna faktorska analiza skale izdvojila je četiri faktora, odnosno subskele (sa po četiri ajtema svaka) i to: članstvo (evaluacija sebe kao člana grupe), identitet (evaluacija subjektivne važnosti vlastite grupe za pojam o sebi), javno samopoštovanje (percepcija tuđe evaluacije naše grupe), privatno samopoštovanje (vlastita evaluacija naše grupe u celini). Prvobitna verzija zasnivala se na ideji da ispitanik u istom trenutku na umu ima sve grupe kojih je član, ali ova modifikovana verzija (Jelić, 2003) bazira se na pripadnost specifičnoj grupi, odnosno sopstvenoj naciji.

Skala stavova prema Evropi i evropskim integracijama STEIN (Kamenov i sar., 2005); ova skala je u osnovi modifikovana skala EUROID2002 (Franceško i sar., 2002) kod koje su izbačene stavke koje su se ticale odnosa prema nacionalnom identitetu kao i stavke koje imaju korelaciju sa ukupnim skorom na skali manju od 0.30. Pored toga, u ovu skalu je ubačeno pet novih stavki koje se tiču konativnog odnosa prema Evropi iz skale MEIM (Phinney, 1990). Originalno, ova skala se sastoji od četiri faktora (proevropska orijentacija, konativna komponenta stava prema evropskim integracijama, percepcija ujedinjene Evrope kao pretnje i negativan stav prema tehnološkom napretku), ali su za potrebe ovog istraživanja izbačeni ajtemi (njih šest) koji pripadaju poslednjem faktoru kako bi se izbeglo vezivanje tehnološke civilizacije za neke neevropske zemlje te samim tim i uticaj takvog stava na stav prema evropskim integracijama. Konačna verzija skale se sastoji od 17 ajtema.

Skala orijentacije ka društvenoj (socijalnoj) dominaciji (modifikovana skala – Pratto i sar., 1994). Korišćena skala je prevod sa engleskog originalne skale i govori

o “opštoj orijentaciji prema intergrupnim relacijama, utvrđujući da li osoba generalno preferira ravnopravne naspram hijerarhijskih odnosa” (Altemeyer, 2004). Skala je sastavljena nakon 12 studija i zamišljena je kao skala koja meri nešto slično, ali istovremeno i drugačije od autoritarnosti i interpersonalne dominacije (Pratto i sar., 1994). Ova skala je najčešće imala visoke korelacije sa skalama nacionalizma, patriotizma, rasizma i skalom desničarskog ekstremizma (RWA skala Boba Altemeyera). Verzija SDO skale koja je korišćena u ovom radu sastoji se iz 16 ajtema. Mere interne konzistentnosti za sve skale date su u tabeli 2.

Tabela 2: Metrijske karakteristike korišćenih skala

Varijabla	SKALA	Kronbah α
stav prema evropskim integracijama	STEIN	.88
evropski identitet	Cinnirelina skala evropskog identiteta	.84
nacionalni identitet	Cinnirelina skala nacionalnog identiteta	.84
orijentacija ka društvenoj dominaciji	SDO	.88
kolektivno samopoštovanje	Skala kolektivnog samopoštovanja	.77

REZULTATI

Osnovna deskriptivna statistika za rezultate na svim instrumentima data je u tabeli 3 (teorijska aritmetička sredina jeste rezultat koji bi imao ispitanik kada bi na svaku tvrdnju odgovarao zaokruživanjem srednjeg odgovora). Iz ove tabele može se videti da su aritmetičke sredine uzorka uglavnom odgovarale teorijskoj aritmetičkoj sredini, odnosno, da je distribucija rezultata na skalama kod našeg uzorka odgovarala normalnoj raspodeli. Jedini izuzetak jeste rezultat na skali orijentacije ka socijalnoj dominaciji (SDO) kod kojeg je dobijena aritmetička sredina bila značajno niža od teorijske (37.61 u odnosu na teorijsku od 48).

Tabela 3: Deskriptivna statistika rezultata

Instrument	M	Sd	min	max	teorijsko M
Evropski identitet	21.64	6.53	7	35	21
kolektivno samopoštovanje	52.86	8.64	25	77	48
SDO	37.61	12.39	16	80	48
nacionalni identitet	23.80	5.85	7	35	21
STEIN	54.10	11.59	17	84	51

U svrhu pokušaja da se odgovori na osnovno pitanje ovog istraživanja, utvrđivan je linearni odnos između evropskog i nacionalnog identiteta preko Pirsonove korelacije. Korelacija zaista ne postoji, kako je i bilo pretpostavljeno ($r=0.04$; $p=.36$), odnosno mi je nismo utvrdili sa statističkom značajnošću. Ovo nam govori o nezavisnosti ova dva identiteta, što i jeste u skladu sa ranijim psihološkim istraživanjima.

Sledeće pitanje našeg rada jeste da li su procenjivane psihološke karakteristike (stav prema evropskim integracijama, orijentacija ka socijalnoj dominaciji i kolektivno samopoštovanje) korelati evropskog ili nacionalnog identiteta (ili oba). U tu svrhu je prvo urađena Pirsonova korelacija. Rezultati ove analize dati su u tabelama 4 i 5.

Tabela 4: Povezanost evropskog identiteta i psiholoških karakteristika

	STEIN	SDO	KOLEKTIVNO SAMOPOŠTOVANJE
evropski identitet	$r=.44$ $p<.01$	$r=-.22$ $p<.01$	$r=-.08$ $p=.11$

Kao što je i bilo za očekivati, postoji statistički značajna pozitivna korelacija između skora na skali evropskog identiteta i skora na skali stavova prema evropskim integracijama (STEIN). Takođe, i negativna korelacija između evropskog identiteta i orijentacije ka socijalnoj dominaciji je bila očekivana, a jedina korelacija koja nije statistički značajna jeste ona između kolektivnog samopoštovanja i evropskog identiteta.

Slično prethodnom cilju, jedno od osnovnih pitanja koje se postavlja jeste da li postoji povezanost nacionalnog identiteta i nekih psiholoških karakteristika. Ovi rezultati dati su u tabeli 5.

Tabela 5: Povezanost nacionalnog identiteta sa psihološkim karakteristikama

	STEIN	SDO	KOLEKTIVNO SAMOPOŠTOVANJE
nacionalni identitet	$r=-.22$ $p<.01$	$r=.14$ $p<.01$	$r=.67$ $p<.01$

Tabela 5 pokazuje da je korelata nacionalnog identiteta nešto više, kao i da su sve korelacije u očekivanom smeru (pozitivna sa orijentacijom ka socijalnoj dominaciji i izrazito visoka sa kolektivnim samopoštovanjem, a negativna sa stavom prema evropskim integracijama).

Kao bitan deo ovog rada, pokušali smo da utvrdimo da li na teritoriji Vojvodine postoji razlika u izraženosti evropskog i nacionalnog identiteta u zavisnosti od nacionalnosti ispitanika. Naravno, ovaj rad se bavi samo razlikom između dve naj-

veće nacionalne grupe, Srba kao većinske i Mađara kao najveće manjinske etničke grupe.

Što se prvog dela ovog zadatka tiče, razlike u izraženosti evropskog identiteta u zavisnosti od nacionalnosti ispitanika prikazane su u tabeli 6.

Tabela 6: Razlike u izraženosti evropskog identiteta u zavisnosti od nacionalnosti ispitanika

	N	M	σ	t	p
SRBI	243	21.04	6.44		
MAĐARI	201	22.09	6.68	-2,062	< .05

Rezultati ovog dela istraživanja pokazuju da ispitanici mađarske nacionalnosti pokazuju izraženiji evropski identitet od ispitanika srpske nacionalnosti. Iako je ova značajnost na granici statističke značajnosti, može se zaključiti da razlika zaista postoji.

Drugi deo ovog zadatka bavi se razlikama u izraženosti nacionalnog identiteta u zavisnosti od nacionalnosti ispitanika. Naravno, kao mera nacionalnog identiteta korišćena je skala nacionalnog identiteta bazirana na Cinnirelinoj skali (tabela 7).

Tabela 7: Razlike u izraženosti nacionalnog identiteta u zavisnosti od nacionalnosti ispitanika

	N	M	σ	t	p
SRBI	245	24.20	5.71		
MAĐARI	199	23.31	5.99	1,588	0,11

Kako smo i očekivali, na Cinnirelinoj skali nacionalnog identiteta nisu utvrđene razlike. Ovo predstavlja još jedan dokaz da su evropski i nacionalni identitet nezavisne kategorije. O ovome će biti više reči u diskusiji rezultata.

Na samom kraju ovog rada, pokušali smo da utvrdimo koje od već spomenutih varijabli mogu da posluže kao prediktori razvijenosti evropskog i nacionalnog identiteta. U tu svrhu korišćena je višestruka regresiona analiza. Kao što tabela 8 pokazuje, od svih varijabli jedino stav prema evropskim integracijama ima zadovoljavajuću statističku značajnost, te stoga jedino se on može smatrati prediktorom izraženosti evropskog identiteta.

Tabela 8: Prediktori evropskog identiteta

	β	p
R= .473; R2= .224		
F (3, 417)=45,89; p< .01		
nacionalnost	-.048	.18
kolektivno samopoštovanje	.040	.26
SDO	-.073	.06
stav prema evropskim integracijama	.457	< .01

Ovi nam rezultati kazuju da samo stav prema evropskim integracijama može poslužiti kao prediktor evropskog identiteta, i kao što je i logično, pozitivniji stav prema evropskim integracijama visoko korelira sa izraženijim evropskim identitetom.

Što se prediktora nacionalnog identiteta tiče, vršena je regresiona analiza za Cinnirelinu skalu nacionalnog identiteta.

Ako se kao merilo izraženosti nacionalnog identiteta uzme skor na Cinnirelinoj skali nacionalnog identiteta, kao prediktori se izdvajaju kolektivno samopoštovanje i nacionalnost ispitanika (tabela 9).

Tabela 9: Prediktori nacionalnog identiteta

	β	p
R= .646; R ² = .417 F (3, 378)= 115.34; p< .01		
nacionalnost	-.091	.04
kolektivno samopoštovanje	.629	< .01
SDO	-.028	.39
stav prema evropskim integracijama	-.059	.08

Ako se pažljivije pogleda tabela, može se primetiti i da nacionalnost (iako jeste značajan prediktor - ispitanici srpske nacionalnosti imaju izraženiji nacionalni identitet) nije i praktično previše značajan prediktor s obzirom da je beta koeficijent izuzetno nizak (tek 0.09). Nasuprot tome, kolektivno samopoštovanje se u ovom slučaju pokazuje kao veoma značajan prediktor izraženosti nacionalnog identiteta (beta iznosi čak 0.63), pa se iz oba ova rezultata može zaključiti da je visoko kolektivno samopoštovanje najbolji i najznačajniji prediktor izraženosti nacionalnog identiteta.

Takođe, iz rezultata je jasno i da je ovaj set varijabli mnogo bolji prediktor nacionalnog (R=.65) nego evropskog identiteta (R=.48).

DISKUSIJA

Sigurno je da se o nacionalnom i evropskom identitetu može mnogo pisati i mogu tražiti uzroci njihove razvijenosti, kao i njihovih determinanti. Ovaj rad dotakao je samo neke korelate ovih bitnih socijalnih identiteta i pokušao da da odgovor na samo neka od mnogobrojnih pitanja koja nam se s pravom nameću kada se bavimo istraživanjima identiteta, naročito kada se govori o identitetima koji se prepliću i uporedo opstaju na teritoriji Jugoistočne Evrope. Naročitu specifičnost ovog rada, čini nam se, čini regija u kojoj je istraživanje sprovedeno.

No, pre nego što krenemo u ozbiljniju analizu korelata evropskog i nacionalnog identiteta kod naših ispitanika, trebali bismo se pozabaviti odnosom između nacionalnog i evropskog identiteta. Naime, kao što je već napomenuto, odnos između dva socijalna identiteta se uglavnom posmatra iz dva ugla-jedna grupa teorija vidi

socijalne identitete kao međusobno povezane i zavisne kategorije, i pri tome smatra da razvijenost jednog identiteta (u našem slučaju nacionalnog) ometa ili makar otežava razvoj drugog, njemu suprotnog ili makar šireg identiteta kao što je evropski identitet (Ingelhart, 1977; Duchesne i Frogner, 1995). I sam Cinnirela je dobio rezultate koji potvrđuju tezu da su evropski i nacionalni identitet međusobno negativno korelirani, ali samo kod ispitanika iz Velike Britanije (Cinnirela, 1997). U suprotnosti sa tim rezultatima, u nekim istraživanjima je dobijeno da su evropski i nacionalni identitet u pozitivnoj korelaciji (Bruter, 2003; Cinnirela 1997). Naravno, uzrok ovome leži prvenstveno u političkoj atmosferi država u kojima se ispituje povezanost ove dve vrste identiteta. U onim državama u kojima se Evropa vidi kao potencijalno ugrožavajuća sredina za sopstvenu kulturu tradiciju ili jezik, svakako da će izraženost nacionalnog identiteta biti u negativnoj korelaciji sa izraženošću evropskog. S druge strane, ako se integracija u Evropu vidi kao potencijal za promovisanje sopstvene kulture, i naročito ako se kao bitan aspekt sopstvene kulture prepoznaju vrednosti koje se obično navode kao evropske vrednosti, onda je logično očekivati da će ove dve vrste identiteta biti u pozitivnoj korelaciji.

Druga grupa teorija, danas ipak prihvaćenijih i teorijski opravdanih govori o koegzistenciji više socijalnih identiteta u istom trenutku tako da osoba može u istom trenutku osećati i pripadnost naciji i pripadnost državi i pripadnost Evropi (Medrano i Guttierrez, 2001). I, ono što je još bitnije, razvijenost svih ovih identiteta nije u međusobnoj korelaciji. Tačnije, jaka vezanost za sopstvenu naciju ne znači i manju vezanost za Evropu, tako da osoba može imati jednako razvijena (ili nerazvijena) oba ova identiteta. Različiti autori su ovaj koncept nazivali različitim terminima kao što su višeslojni identitet (Žagar, 2001), ugnježdjeni identiteti (Medrano i Guttierrez, 2001), višestruki identitet (Smith, 1992), pa čak i multikulturalizam ili višestruka akulturacija (Đurić i Franceško, 1994; Đurić, Franceško i Majstorović, 1995).

Vrativši se na rezultate ovog rada, vidimo da oni potvrđuju ovu noviju i više prihvaćenu teoriju po kojoj su nacionalni i evropski identitet međusobno nezavisni. Naime, kada se porede rezultati sa Cinnireline skale evropskog identiteta sa rezultatima na skali nacionalnog identiteta, korelacija gotovo i da ne postoji ($r=0.04$) što je u skladu i sa ranijim istraživanjima ovog odnosa (Kamenov i sar., 2006). Ovo je i očekivano pošto su obe ove skale bazirane na teoriji socijalnog identiteta koja prihvata mogućnost (i realnost) da osobe u svakom trenutku imaju izražen veći broj identiteta te između njih i ne bi trebala da postoji ikakva povezanost.

Dalji rezultati govore o vezi stava prema evropskim integracijama (merenih skalom STEIN) i evropskog, odnosno nacionalnog identiteta. Ovi rezultati su u skladu sa očekivanjima, ali su korelacije, naročito sa nacionalnim identitetom, relativno niske. Šta može biti objašnjenje ovog rezultata? Prvo, jasno je da evropski identitet jeste najviše povezan za željom ljudi da saznaju nešto o Evropi kao i o evropskom načinu života, kao i da izraženiji evropski identitet podrazumeva i želju ljudi da se ponašaju na način za koji smatraju da je prihvatljiv u sredini za koju osećaju značajniju povezanost. S druge strane, čak i oni ispitanici koji imaju najizraženiji nacionalni identitet sigurno su se našli u prilici da razmišljaju o uticaju koji Evropa ima na njihov život, da sa drugima razgovaraju na ovu temu ili da prate trendo-

ve koji dolaze iz Evrope. U vremenu u kojem živimo gotovo je nemoguće da se i osoba koja sebe smatra velikim nacionalistom potpuno distancira od svega što Evropa i evropski način života sa sobom nosi, a ljudima iz tehnički i ekonomski razvijene regije kakva je Vojvodina ovo je sigurno još teže.

Jedna od ređe korišćenih skala u našoj populaciji a koja je korišćena u ovom istraživanju jeste skala orijentacije ka socijalnoj dominaciji. Stoga su rezultati vezani za povezanost ove orijentacije i nacionalnog, odnosno evropskog identiteta posebno bili interesantni i za ovo istraživanje, ali čini nam se i za neka buduća. Obe naše pretpostavke (da će orijentacija pozitivno korelirati sa nacionalnim, odnosno negativno sa evropskim identitetom) jesu potvrđene, ali se čini da veza nije u potpunosti jasna. Relativno niske korelacije (naročito sa Cinnirelinom skalom nacionalnog identiteta) pokazuju da se u principu može govoriti o povezanosti ove orijentacije sa obe vrste identiteta o kojima se govori u ovom radu, ali da ta veza ipak nije previše jaka. Jedno od objašnjenja veze orijentacije ka socijalnoj dominaciji sa izraženošću nacionalnog identiteta leži i u tome da je u osnovi ove orijentacije diskriminacija drugih. Ako je za pretpostaviti da ljudi sa izraženijim nacionalnim identitetom teže isticanju sopstvene grupe nad drugim, onda je i ovaj rezultat logičan. Takođe, u svetlu teorije socijalnog identiteta, osobe koje su više vezane za sopstvenu grupu teže je predstaviti u pozitivnijem svetlu i sklonije su takmičenju sa drugim grupama pa samim tim i diskriminaciji drugih grupa zarad poboljšanja ugleda sopstvene grupe. Na kraju, ako se malo pažljivije pogledaju ajtemi skale SDO, vidi se da oni u mnogome nalikuju ajtemima skala konzervativizma (stav prema socijalnoj jednakosti, prema egalitarizmu i sl.), pa je možda i konzervativizam ta moderirajuća varijabla koja je povezana i sa većom nacionalnom isključivošću, i sa orijentacijom ka socijalnoj dominaciji. Relativno niski (ali statistički značajni!) koeficijenti korelacije unekoliko potvrđuju ovu tezu.

S druge strane, veza između evropskog identiteta i orijentacija ka socijalnoj dominaciji je negativna što implicira da osobe sa izraženijim evropskim identitetom imaju negativniji stav prema dominaciji pojedinih grupa u društvu. Čini se opravdanim zaključiti da je kod osoba sa izraženijim evropskim identitetom izraženija i ta vrednost modernog (zapadnoevropskog) društva čiji je ideal jednakost u smislu šanse za uspehom. Tako ispitanici koji prihvataju ovakav način mišljenja (i življenja) imaju veću naklonost ka egalitarnijem društvu i ne prihvataju apriori premoć bilo koje grupe, pa čak ni one kojoj oni pripadaju.

Najveće korelacije sa izraženošću nacionalnog identiteta dobijene su kod ispitivanja povezanosti ovog socijalnog identiteta sa kolektivnim samopoštovanjem. Dakle, osobe sa izraženijim nacionalnim identitetom imale su i izraženije kolektivno samopoštovanje i te su korelacije prilično visoke što nam ukazuje na činjenicu da je ova veza zaista nešto što zavređuje našu pažnju. Ovaj podatak je bitan i zbog rezultata koji su vezani za regresionu analizu, a koji pokazuju da se kod skale nacionalnog identiteta upravo izraženost kolektivnog samopoštovanja izdvojila kao najbolji prediktor izraženosti nacionalnog identiteta kod naših ispitanika. Ova korelacija je svakako i očekivana s obzirom da se neki ajtemi iz skale kolektivnog samopoštovanja i odnose na procenu važnosti članstva u svojoj nacionalnoj grupi, pa je onda i

sasvim logično da je korelacija između ove dve skale prilično visoka. S druge strane, opet se pozivajući na teoriju socijalnog identiteta, čini se gotovo potpuno jasnim i očekivanim činjenica da osobe sa izraženijim poštovanjem sopstvene grupe (odnosno, izraženijim nacionalnim identitetom) imaju i izraženiju vezanost za nju kako bi kroz tu svoju vezanost povećali i sopstveno samopoštovanje koje u ovom slučaju oni ne crpe iz ličnih sposobnosti, kao što je to slučaj sa ličnim samopoštovanjem, već iz statusa grupe koji oni percipiraju kao izuzetno visok kako bi kroz taj visoki status grupe povećali i sopstveni status. Ovakav rezultat nije usamljen. Naime, i u nekoliko puta pomenutom istraživanju iz Hrvatske (Jelić, 2003) dobijeni su gotovo identični rezultati (korelacija između skale kolektivnog samopoštovanja i skale nacionalnog identiteta-NAIT, iznosila je 0.63, a veća korelacija između nacionalnog identiteta i kolektivnog samopoštovanja utvrđena je na uzorku koji su činili pripadnici manjine, odnosno Srbi). Ako uzmemo u obzir i rezultat koji odgovara već spomenutom, po kome je ta veza na našem uzorku bila još izraženija kod ispitanika iz manjinske grupe (mađarske nacionalnosti gde su korelacije nacionalnog identiteta i kolektivnog samopoštovanja iznosile oko 0.70), onda se čini opravdanim zaključiti da je naša pretpostavka o percipiranju sopstvene grupe kao vrednije i shodno tome povećanom nacionalnom identitetu koji iz te percepcije proizilazi u situacijama većeg ili manjeg osećaja ugroženosti (koji svakako dele pripadnici manjinskog naroda) jedno od mogućih objašnjenja veze ova dva pojma.

Poslednji rezultat koji se tiče povezanosti psiholoških varijabli i dve ispitivane vrste identiteta jeste onaj koji govori o korelaciji između evropskog identiteta i kolektivnog samopoštovanja. Međutim, ono što je za ovaj rezultat karakteristično jeste da ta korelacija ne postoji, ili, tačnije rečeno, postoji, ali nije statistički značajna. Dakle, izraženost kolektivnog samopoštovanja nije u vezi sa izraženošću evropskog identiteta. Ovaj se rezultat ipak može objasniti time što je skala kolektivnog samopoštovanja korišćena u ovom istraživanju prvenstveno vezana za pripadnost naciji, a s druge strane kako su nam prethodni rezultati već pokazali, osećaj pripadnosti naciji ne mora da podrazumeva i osećaj nepripadanja Evropi. Ako ovome dodamo da je osećaj pripadnosti Evropi i kod ispitanika srpske, a naročito kod ispitanika mađarske nacionalnosti prilično visok, onda je jasno da čak i osobe sa visoko izraženim kolektivnim samopoštovanjem neće neminovno biti slabije identifikovani sa Evropom, iako je, opet podvlačimo, ova skala kolektivnog samopoštovanja prilagođena za merenje samopoštovanja koje proizilazi iz članstva sopstvenoj naciji, a ne članstva svim grupama kao što je to po teorijskoj zamisli.

Na kraju, kada se govori o razlikama u izraženosti evropskog identiteta u odnosu na nacionalnost ispitanika, kako je i bilo očekivano, ispitanici mađarske nacionalnosti pokazali su izraženiji evropski identitet od ispitanika srpske nacionalnosti. Ta razlika nije velika, ali jeste statistički značajna i odgovara našoj pretpostavci da ovi ispitanici kao manjinska grupa u Srbiji evropske integracije vide kao šansu za sopstveno približavanje državi matici koja već jeste deo Evropske Unije. Stoga, nije čudno da ova grupa ispitanika ima izraženiji evropski identitet i da je više vezana za Evropu i evropski način života, naročito ako se uzme u obzir da su njihovi sunarod-

nici postali i formalno punopravan deo te Evrope priključenjem Mađarske Evropskoj Uniji.

Kada se govori o izraženosti nacionalnog identiteta situacija je nešto drugačija. Naime, na Cinnirelinoj skali nacionalnog identiteta razlika nije pronađena, odnosno, po ovom rezultatu ispitanici srpske i ispitanici mađarske nacionalnosti imaju jednako izražen nacionalni identitet (tačnije, razlika postoji, ali nije statistički značajna). Ovaj rezultat jeste u skladu sa pretpostavkama pošto je nacionalni identitet jednako specifičan i za manjinsku i za većinsku grupu. Drugim rečima, osećaj vezanosti sa sopstvenu naciju jeste sentiment koji ne zavisi od brojnosti jedne etničke grupe, pa je stoga za očekivati da ni u našem uzorku neće biti razlika u izraženosti nacionalnog identiteta kod ispitanika srpske i mađarske nacionalnosti.

Naravno, treba imati na umu da ovaj uzorak nije u potpunosti reprezentativan i da su zbog mogućnosti poređenja, obe nacionalne grupe jednako velike, što ne odgovara stanju u populaciji. U drugim bitnim varijablama, uzorak se može tretirati kao reprezentativan.

ZAKLJUČAK

Sprovedeno istraživanje opisano ovim radom, pored svoje osnovne specifičnosti da je rađeno na teritoriji Vojvodine koja je po mnogo čemu i sama različita od ostalih delova Srbije, bavilo se odnosom između dva socijalna identiteta od kojih je jedan, nacionalni identitet, jedan od najstarijih i najjačih socijalnih identiteta osobe, a drugi identitet, evropski identitet, jeste jedna novonastajuća vrsta identiteta i sigurno da će njegova snaga biti sve veća u godinama i decenijama pred nama. Nacionalni identitet je proučavan kao etnički identitet, poštujući primedbu da je pojam nacionalnog identiteta različito shvatan u Zapadnom i Istočnom određenju nacije. Dakle, ovaj rad se bavio izraženošću i korelatima nacionalnog i evropskog identiteta, kao i odnosom među njima, i to kod dve najbrojnije etničke grupe u Vojvodini-većinske etničke grupe, Srba, i manjinske etničke grupe, Mađara.

Osnovni rezultat ovog rada jeste pokazatelj da su evropski i nacionalni identitet relativno nezavisni, ili makar da povezanost između izraženosti ova dva identiteta nije velika, ali jeste negativna i rezultat je toga što deo nacionalnog identiteta čini i osećaj nacionalne isključivosti koja negira značaj i važnost postojanja bilo koje druge vrste identiteta. Međutim, može se reći da generalno rezultati koje smo dobili potvrđuju našu osnovnu tezu da ova dva identiteta mogu koegzistirati kod osobe i da ne moraju biti ni u kakvim međusobnim relacijama, odnosno da osoba može imati i jednako razvijene i jednako nerazvijene obe ove vrste identiteta.

Ovim istraživanjem su kao korelati nacionalnog identiteta utvrđeni: orijentacija ka socijalnoj dominaciji (osobe kod kojih je ova orijentacija izraženija imali su i izraženiji nacionalni identitet), kolektivno samopoštovanje (koje se pokazalo i kao najznačajniji prediktor izraženosti nacionalnog identiteta; naravno, kao što je i oče-

kivano, osobe za izraženijim kolektivnim samopoštovanjem koje proističe iz njihove pripadnosti sopstvenoj naciji, imali su i izraženiji nacionalni identitet), stav prema evropskim integracijama (osobe sa izraženijim nacionalnim identitetom imali su i negativniji stav prema evropskim integracijama) i nacionalnost ispitanika (ova veza je samo delimično jasna, pošto je činjenica da su Srbi pokazali izraženiji nacionalni identitet, ali isto tako, ova razlika nije bila statistički značajna).

Korelati evropskog identiteta, po ovom istraživanju su: orijentacija ka socijalnoj dominaciji (osobe koje su imale izraženiji evropski identitet slabije su pokazivale sklonost ka ovoj orijentaciji), stav prema evropskim integracijama (rezultati pokazuju da ispitanici sa pozitivnijim stavom prema evropskim integracijama imaju i izraženiji evropski identitet) i nacionalnost ispitanika (rezultati pokazuju da je izraženost evropskog identiteta veća kod pripadnika manjinskog naroda, dakle kod Mađara, nego kod Srba).

Teza da treba praviti razliku između evropskog identiteta i stava prema evropskim integracijama potvrđena je našim rezultatima. Naime, iako postoje statistički značajne pozitivne korelacije ova dva pojma, one su uglavnom izuzetno niske, mada ostaje činjenica potvrđena našim rezultatima da stav prema evropskim integracijama može biti prediktor izraženosti evropskog identiteta, ali se ne može izjednačiti sa njim.

LITERATURA

- Altemeyer, B. (2004). The other "authoritarian personality". In J. T. Jost & J. Sidanius (Eds.), *Political Psychology*. New York: Psychology Press.
- Bruter, M. (2003). Winning hearts and minds for Europe – the impact of news and symbols on civic and cultural European identity. *Comparative Political Studies*, 36(10), 1148-1179.
- Cinnirela, M. (1997). Towards an European identity? Interactions between the national and European social identities manifested by university students in Britain and Italy. *British Journal of Social Psychology*, 36(1), 19-31.
- Connor, W. (1994). A nation is a nation, is a state, is an ethnic group, is a... In J. Hutchinson & A. D. Smith (Eds.), *Nationalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Čorkalo, D. i Kamenov, Ž. (1998). *Nacionalni identitet i međunacionalna tolerancija*. Izveštaj s VIII. Ljetne psihologijske škole. Zagreb: Odsjek za psihologiju.
- Duchesne, S., & Frogner, A. P. (1995). Is there a European identity?. In O. Niedermayer & R. Sinnott (Eds.), *Public Opinion and Internationalized Governance*. Oxford: Oxford University Press.
- Đurić, Đ. i Franceško, M. (1994). Sociopsihološki aspekti kulturnog i etničkog identiteta mladih. *Ličnost u višekulturnom društvu*, 1, 63-77.

- Durić, Đ., Franceško, M. i Majstorović, N. (1995). Sociopsihološke karakteristike kulturnog identiteta. *Ličnost u višekulturnom društvu*, 1, 91-110.
- Eurobarometer 64 (2006). *Public Opinion in the European Union*. TNS Opinion & Social.
- Fosum, J. E. (2002). The European Union – in search of an identity. *European Journal of Political Theory*, 2(3), 319-340.
- Franceško, M., Kodžopeljić, J., Majstorović, N. i Mihić, V. (2002). Aspekti evropskog identiteta operacionalizovani skalom EUROID2002. U B. Čukić i M. Franceško (Ur.), *Ličnost u višekulturnom društvu*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Ingelhart, R. (1977). Long-term trends in mass support for European unification. *Government and Opposition*, 12, 150-157.
- Jelić, M. (2003). *Provjera postavki teorije socijalnog identiteta na etničkim grupama*. Magistarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Jenkins, R. (2004). *Social Identity*. London: Routledge.
- Kamenov, Ž., Jelić, M., Franceško, M., Mihić, V., & Huić, A. (2005). National and European identity and attitudes toward the European integrations. *9th European Congress of Psychology*. Book of abstracts on CD.
- Kamenov, Ž., Jelić, M., Huić, A., Franceško, M. i Mihić, V. (2006). Odnos nacionalnog i evropskog identiteta i stavova prema evropskim integracijama građana Zagreba i Novog Sada. *Društvena istraživanja*, 15(84-85), 867-890.
- Luhtanen, R., & Crocker, J. (1992). A collective self-esteem scale: self-evaluation of one's social identity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18(3), 302-318.
- Medrano, J. D., & Gutiérrez, P. (2001). Nested identities: national and European identity in Spain. *Ethnic and Racial Studies*, 24(5), 753-778.
- Mihić, V., & Mihić, I. (2005). European identity in Norwegian students. *9th European Congress of Psychology*. Book of abstracts on CD.
- Phinney, J. S. (1990). Ethnic identity in adolescents and adults: Review of Research. *Psychological Bulletin*, 108, 499-514.
- Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M., & Malle, B. F. (1994). Social dominance orientation: a personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 741-763.
- Risse, T. (2003). *An Emerging European identity? What we know and how to make sense of it*. Unpublished lecture at the University of Helsinki, 25.04.
- Schopflin, G. (2002). *Nations, Identity, Power – the New Politics of Europe*. London: Hurst & Company.
- Smith, A. D. (1992). National identity and the idea of European Unity. *International Affairs*, 68(1), 55-76.
- Šiber, I. (1998). *Osnove političke psihologije*. Zagreb: Politička kultura.
- Žagar, M. (2001). Enlargement – in Search for European identity. Bled: Forum.

ABSTRACT

ARE WE EUROPEANS? CORRELATES AND THE RELATION BETWEEN NATIONAL AND EUROPEAN IDENTITY

Vladimir Mihić

Department of Psychology, University of Novi Sad

Researches of the correlates of the national identity are plentiful both in Serbian and foreign literature. However, in the past decade or so, a new social identity starts to make its way into the researches of the social psychologists-European identity or the sense of belonging to the Europe and the Europeans. This paper deals with the relation between national and European identity, as well as with the correlates of both of these, or one of them. The sample consisted of 451 subjects, all residents of major cities in the Vojvodina region (northern Serbia), divided into several categories-ethnicity (Serbs and Hungarians), educational level (primary and secondary school or University degree), gender and age.

Several scales have been used: Cinnirela's national and European identity scale, Collective self-esteem scale, scale measuring attitudes towards the European integration-STEIN and Social dominance orientation scale-SDO. The questionnaire with the demographic characteristics has also been the part of the instrument.

The research has been conducted in 2005 and 2006 in the all of the major Vojvodinian cities.

Results show the relation between national and European identity is foggy, but general conclusion is that we can observe them as independent identities. The correlates of the national identity were ethnicity, high social dominance orientation, high collective self-esteem and negative attitude towards the European integrations.

Correlates of the European identity were fewer: ethnicity, positive attitude towards the European integration and low social dominance orientation.

Key words: *European identity, national identity, collective self-esteem, European integrations, Serbia and Europe*